

W V W
АРХИЕПИСКОП ДАНИЛО II

(1337.)
УМЧО

рођен у селу, у селу

Једна од битних црта великих личности у средњем веку, то је не мала разноврсност њихових дарова. Исти човек је знао управљати државом и црквом, разумевао се у слике и оружје, умео писати и певати, држати говоре у сабору и ћутати у испосници. Од таквих људи је код нас био архиепископ Данило II, црквени управљач, државник и писац.

Историја архиепископа Данила II, то је историја снажног и срећног човека. Рођен у властеоској породици, он је већ као младић био са службом на двору краља Милутина, у својству унутрашњег дворанина, из одабране групе младих људи којима је била дужност да у свечаним приликама стоје око краља. Посматрајући их насликане, у цркви св. Димитрија у Пећи, на фресци једног сабора, не може се не запазити да су отмено изгледали ти унутрашњи дворани, онако млади и једнаки, дуге косе срезане над челом и с рукама на прсима, у оделу светлих боја и ракошних орнамената. У дворској служби Милутиновој Данило — не зна му се световно име — није трајно остао. Тражећи успеха на другој страни, он се у манастиру Кончулу на Ибру замонашио и, после неког времена, прешао у Пећ, где га је архиепископ Јевстатије I произвео за презвитера и узео га к себи у Њелију. Заменивши краљевски двор архиепископским двором, једнако познат владоцу и управљачу цркве, а паметан, леп и речит, Данило буде изабран (1306) за игумана манастира Хиландара, кроз који је, већ век један, пролазила елита српског монаштва. Уколико се надао, није одмах нашао у Светој Гори „велику тишину смерног мудровања“, како Свету Гору назива његов ученик; тек што је у њу пристео, имао је да издржи насртаје разузданих „крсташких“ каталонских чета, које су три године нападале и пљачкале све-

на 1337
у манастиру
у Пећи

1206 - изабран за игумана
1211 1215. рибској

Сав. је имао ошче посла
четири мањ

горске манастире — Данило је имао више посла као ратник него као игуман. Пробивши се кроз опсаду, пренео је у Србију манастироко благо и драгоцености, па се тим несигурним путевима кренуо натраг, али се у Хиландару није могао одржати, него се морао склонити у други један манастир. Па и по повратку у Хиландар, није био дуго игуман, него га је на томе месту замолио Никодим, који ће му отађ бити стадац хакмац, сам се повукао у Каројску хелију. У томе му стигне позив од краља Милутина да му се даде на руци у борби око престола и Данило се опет нађе у својој земљи, где буде постављен за епископа у Бањској. За четири године које је провео на томе месту (1311—1315), помогао је краљу да се одржи на власти и подигне цркву св. Стефана. По Милутинову учвршћењу на престолу и смрти краљице мајке Јелене, Данило по трећи пут оде у Свету Гору, и сада не на дуго. Кандидат за архиепископа, врати се у Србију, али не буде он изабран, него Никодим, а њему даду (1317) да управља хумском епископијом. Сиromaшина епископија хумска није му се свиђала и он по четврти пут пође у Свету Гору, из које се вратио тек када је Никодим умро и он био изабран на његово место (1324). На архиепископском престолу Данило је остао четрнаест година и, не пристајући учествовати у државним пословима и дворском животу, развио једну од највећих активности коју је видела српска црква на пољу организовања установа и обнављању и подизању цркава и манастира. Сахранив три краља — Драгутина, Милутина и Стефана Дечанског — а крунисавши четвртога, Душана, архиепископ Данило II је умро, не напунивши седамдесет година живота, 19 децембра 1337.¹

На простору од Јадранског до Јеђејског и Црног мора, и у временском трајању за више од пола века, архиепископ Данило II био је стално у покрету и у послу, међу дворанима, монасима, великашима, краљевима, уметницима, ратницима, од хелије до бојишта, од ипоснице до властелинства и од двораца до манастира. Ни промене на престолу, ни интриге, ни непријатељске заседе и опсаде, ни повремени неуспеси, ништа га није омело да иде својим путем. Огромне енергије и стрпљења, био је исто толико покретан колико учен, и исто толико истрајан и савитљив колико сујетан и мудар. У прве четири деценије XIV века, нема

¹ Н. Радојчић, Предговор Животила краљева и архиепископа српских од архиепископа Данила II у преподу Лазара Мирковића, Београд, 1935, стр. V—XXIX; В. Сп. Радојчић, Творци и дела старе српске књижевности, Титоград, 1963, стр. 113—120.

организовање установа и об- 211
навања и подизање цркава и
манастира

37.
уно

ку,
сек
ске
ору
хи-
ац
на-
је
та,
их
је
ни-
а-
ко
ма
га.
се
ој
и,
оп
е-
м,
еп
ра
га
у
ко
о-
а-
-

на северу
Милутина

маня
епископ

он је био ^{у својој земљи и у иностранству} ^{владао} ^{у својој земљи и у иностранству}
 свих ^{у својој земљи и у иностранству} ^{владао} ^{у својој земљи и у иностранству}
 државних послова ^{у својој земљи и у иностранству} ^{владао} ^{у својој земљи и у иностранству}

владара коме он није саветник, ни државних, црквених и културних послова у којима он не учествује — њему, поверљивом и дискретном, било је, и у јавном и у приватном животу, како његов животописац каже, познато „све тајно“. Његови присни односи са незадовољним краљем Драгутином нису га спречавали да, као игуман Бањске, која је ради њега подигнута на степен епископије, буде поверљива личност краља Милутина и да ради за њега. Стојећи уз владара и у злу и у добру, он из своје епископске резиденције у Бањској посеђује болесну краљицу Јелену у њеном двору у Брњацима и сахрањује је у њеном манастиру Грацу, као што присуствује и умирању краља Милутина у његовом двору у Неродимљу, полаже га у гробницу и проглашава га за светитеља. Он учествује у враћању из изгнанства и у довођењу на престо Стефана Дечанског, који га шаље као свога изасланика бугарском цару у Триово и византијском у Цариград („велику вештину и разумну мудрост имао је у срцу своје да већа са царевима“, каже његов биограф) и да напусти тога владара чим се дигне бун на њега и да крунише његовог сина Душана. Сипа еминенција четворице владалаца, он је непогрешни тумач њихове судбине и своје будућности. Ни тренутни неспоразуми, ни повремено падање у немилост, ништа га није удаљавало од онога који је на престо. Он је са сваким краљем добро, свакоме је — како се његов животописац изражава — у вољи, и кад год међу претендентима дође до сукоба, он је на страни победника. О држави се није бринуо више него што се бринуо о цркви, ни о себи мање него о другим. Као архиепископ, у Пећи је подигао и живописао Богородичину цркву, припрату пред све три цркве и звоник с капелом, у Жичи доградио кулу и живописао трпезарију, у утврђеном Магличу саградио палату и обновио цркву, у Јелшици сазидао дворец с придворном црквом, на архиепископском имању у Лизици проширио цркву и подигао у висину њену кулу. После архиепископа Саве I није било активнијег човека на врху српске цркве.

Архиепископ Данило II имао је успеха и после смрти. Ниједна наша средњовековна личност, изузев св. Саве и деспота Стефана, није добила у средњем веку такву садржану и опсежну биографију као он, нити је иједан други животописац, осим Теодосија, био толико читан. Чак се догодило да напише само половину једног књижевног зборника, а да се тај зборник помиње скоро искључиво под његовим именом: другу половину Живота краљева и архиепи-

није Сави нити
 у својој земљи и у иностранству

ско
 ља
 зб
 ни
 Зи
 два
 пр
 ка
 св
 из
 гр
 је
 та
 ка

из
 св
 Го
 на
 и
 С
 у
 ш
 и
 т
 н
 в
 п
 с
 л
 п
 с
 т
 л
 п

скопа српских саставили су други писци, анонимни настављачи Данилови, али ту књигу и данас сав евет зове Данилов зборник, као да ју је он сву написао. Од архиепископа Данила II сачувао се и портрет, за чију израду се сам поставао Зидајући Богородичину цркву у Пећи, дао се насликати на два места: у тимпану западних врата своје цркве, на молитви пред Богородицом, и унутра у самој цркви, јужно од врата као ктитор који посредством пророка Данила подноси молбу своје задужбине Богородици; на истом зиду, северно од врата израђен је, доцније, и трећи Данилов портрет, изнад његове гробнице обележене раскошним мраморним саркофагом. Ни један српски архиепископ из XIV века није оставио о себи такав помен у књижевности, грађевинарству и сликарству као архиепископ Данило II.

Многострана активност Данила II резултирала је колико из његове енергије и његових дарова толико из његових сваковрсних знања. Иако о његовом образовању најбоље говоре дела која је за собом оставио, није изминило укажати на интелектуално формирање тога изузетног човека. Њему није требало да ступи у манастир, ни да оде у Свету Гору, па да уђе у орбит културнога света. „Рођење и васпитање Српске земље“ — како га дефинише онај који је о њему убрзо по његовој смрти први писао — Данило је, у детињштву, као и други властeosки синови, похађао училиште, ишао у школу у којој је од свога учитеља или својих учитеља примао знања из писмености и тадањих наука. После на двору краљевом, он је имао могућности да посматра живот и усваја обичаје највишег нашег и византијског друштва, да се упозна са витешким романима и јуначким песмама, да се учи опрезном разговору и политичким савештавама. Још доцније, на двору архиепископовом, имао је прилике да се сроди с црквеном доктрином, с традицијама, богословским списима, иконографијом, музиком. Утврђено је само толико да је читао житија светих² и световне византијске списе,³ међу њима и роман о Александру Великом. Круг његове књижевне лектире и усмених обавештења свакако је био далеко шири, као што се и његова историјска, географска и теолошка знања пису могла ограничавати на

² Д. Павловић, Једна позајмица архиепископа Данила II из Климентина Охридског, „Прилози за књижевност, историју, језик и фолклор“, XX, 3—4 (1954) 260—263; исти, Климент Охридски и средњовековној српској књижевности, „Прилози“..., XXXII, 3—4 (1960) 179—181.

³ В. Сп. Радојичић, Књижевна збивања и стварања код Срба у средњем веку и у турско доба, Нови Сад 1967, стр. 122—125.

православну цркву телином, католици удаји за наше крвезе са западним српчији су приморски тежно католицима вештен и о католицима себи једнак, он је пространом власт казивао зналачки раца, за израду

И тај тако з да пише — архиепископа својих српских представника с његов у животу мац у књижевности и цркви. Ниједна можда ни да теља. У поређењу с тим пословима саставио је увод (1317—1318), а своје преводу оставио запису безначајно. У конаву св. Савине знатој драгој су можда ба пресиван св. Савиној келдражи због у њој — од из Теодосиј нас са собом у хелији у поручи да помоћ. Нај

Објављено у „Гласнику“ писца Б. Т. тина 1317—1318. Београд, 19

Никодим му није био мајалац 7 иљ.

православну цркву. Знајући се с краљицама Јеленом и Катељином, католикињама по пореклу, које су и од нас, по удаји за наше краљеве Уроша I и Драгутина, одржавале везе са западним светом, управљач архиепископије у држави чији су приморски градови са околином били насељени претежно католицима, Данило II је, несумњиво, био добро обавештен и о католичкој цркви и латинској култури. Свуд себи једнак, он је, у исти мах кад је водио бригу о свом пространом властелинству и управљао архиепископијом, показивао зналачко интересовање за грађење цркава и двораца, за израду фресака и икона, за уметничке предмете. И тај тако заузети црквени прелат налазио је времена да пише — архиепископ Данило II — и по обиму и по вредности својих списа, забележио се као један од најзначајнијих представника српске књижевности средњег века. Такмац његов у животу, архиепископ Никодим нимало му није такмац у књижевности — усредсређен на послове у држави и цркви, Никодим није налазио потребе, или није имао воље, а можда ни дара, да саставља животописе и службе светитеља. У поређењу с политичким, организаторским и управним пословима, Никодимов књижевни рад је сасвим скроман: саставио је увод у повељу краља Милутина Карејској ћелији (1317—1318), истој ћелији упутио посланицу (1321—1322), у своме преводу устава св. Саве Јерусалимског (1318—1319) оставио запис о себи. Али, ма колико то било ситно, није безначајно. У уводу повеље краља Милутина⁴, у глорификавању св. Саве има нечега интимног, нечега од говора о познатој драгој личности — те, нимало нове мисли импресивне су можда баш због тога што се понављају, као што је импресиван сваки пријатан рефрен. Никодимова посланица Савиној ћелији у Кареји⁵, невелика и једноставна, има дражи због аутобиографског момента: архиепископ Никодим у њој — одавши и ту прво хвалу св. Сави (речима узетим из Теодосијева Живота св. Саве) — са мало речи упознаје нас са собом — како се замонашио у Хиландару, пребивао у ћелији у Кареји, постао архиепископ, — да на крају препоручи да се у будуће не пропушта давати ћелији редовна помоћ. Најзначајнији је његов запис на преводу устава

⁴ Објавио је Љ. Стојановић, Стари српски хрисовули..., „Споменик“ САН III (1890) 15—17; о њој је расправљао В. Мошин у „Гласнику Скопског научног друштва“ XIX (1938) 59—76; утврдио писца Ђ. Трифуновић, Ко је састављач арене повеље краља Милутина 1317—1318. године, „Прилози“..., XXVII, 3—4 (1961) 243—244.

⁵ Ђ. Сп. Радојичић, Антологија старе српске књижевности, Београд, 1960, стр. 75 и 320; исти, Књижевна збивања..., стр. 356.

у 28.

службо арх. Арсенију и Јевстатију
(Добрују иривољу кунитру, али је и
двојица др. Стефановића као дој III.

св. Саве Јерусалимског, где се прво сећа св. Симеона Непоноса и самозадовољства он износи како су га, кад је био игуман у Хиландару, краљеви Милутин и Драгутин, са сабором српским, слали државним послом у Цариград, где је тад владао — ту Никодим, поласкан друштвом људи с којима се састајао, исписује сва њихова звучна имена — цар Андроник Дука Анђел Комнен Палеолог и син његов цар Михаило и унук његов цар Андроник, а престолом васеленским управљао патријарх царева града Нифон. Нашли су се ту — наставља Никодим — и патријарх светог града Јерусалима Атанасије и антиохијски патријарх (чије је име заборавио или пропустио забележити). Приликом тога свога бављења у Цариграду — саопштава нам даље Никодим — кад је са успехом извршио своју мисију у циљу посредовања византијског двора међу српским краљевима, упознао се са уставом св. Саве Јерусалимског и, после неког времена, изабран за архиепископа, послао свога изасланика да му донесе из цариградског манастира св. Јована Претече тај устав, који је сам превео и увео у живот. На крају, архиепископ Никодим даје моралне савете и препоручује се молитвама сабраће... Запис, за који се у први мах чини да је сух и хладан, није само незаменљив историјски документ, него и драгоцен прилог Никодимову аутопортрету и познавању нарави средњег века.

Богословски списи архиепископа Данила II, његова преписка и посланице нису очувани, али је он и поред тога један од најплоднијих и најразностранијих наших средњовековних писаца саставио је две службе Србима светитељима и десетак животописа српских владара и црквених управљача. Поређени с биографијама које су написали Доментијан и Теодосије, животописи које је саставио Данило II много су краћи, али и много разноликији. Код њега је реч о тројници краљева, о једној краљици и о неких осам архиепископа. О толиким-и-тако различитим личностима није говорио ниједан наш средњовековни животописац.

У службама св. архиепископу Арсенију и св. архиепископу Јевстатију Данило II не показује свуд онакав психички темперамент какав су пре њега показали Савин

* Љ. Стојановић, Стари српски закони и нагони, I, 53; фрагмент препоо Ђ. Сп. Радојичић у Антологији старе српске књижевности, Београд, 1960, стр. 74.

† Ђ. Трифуновић, Д. Богдановић, Србљак, II, Београд, 1970, стр. 7-75.

3 краља, 1 краљица, 8 архиепископа 215

ученик и монах Теодосије у службама које су они саставили, али одаје несумњиву песничку културу. Он је, види се, добро знао службе словенским и српским светитељима, а свакако и њихове грчке моделе, и без тешкоћа се служио инструментима црквене православне поезије, која је код нас у његово време имала традицију од више векова. Главне одлике те поезије — сублимност мотива, богатство метафора и симбола, мајестетичност речитатива, музикалност фразе — налазе се у обе његове службе. Не може се не осетити узбуђеност у његовим инвокацијама, — „ходите, сви верни, да видите чудо ваистину дивно... , преславно се прослави света црква у којој се стичу кнежеви и сви верни“ — као што се не може не застати пред виртуозном оркестрацијом гласова и речи: „Засветли свесветли данас светитеља спомен, верне просветљавајући... Радуј се, божаствена ластавице... , радуј се, надо свих који те хвале“. Но можда ништа толико не привлачи у овој Даниловој служби пажњу колико оимвол светлости, који код њега међу свим симболима заузима прво место, — ни са чим он толико не поређује и не идентификује св. Арсенија колико са њом. „Светлошћу божанственом одевен“, наследник св. Саве је, у Даниловој служби, „целог света светилник и чудотворац“, „светли проповедник“ и „богovidно светило“, који „светлост свима распростире“ и чији спомен „сија јаче од видљиве светлости“, дивни пастир „што свега света крајеве про-светли“. У стихирама Даниловим светлост има универзалност закона, који се манифестује у знању да су сви људи потенцијални „синови светлости“ и који кулминира у апо-строфу: „Христе, ти јеси светлост неискazана“. Данилово комуницирање са мистичним сазнавањем трансцендентног света има пандан у његовом схватању земаљског живота. Поред оних једних, религиозних црта Арсенијева лика као светитеља, налазе се, по његову химнографу, друге његове битне црте, које су националне. У св. Арсенију архиепископ Данило II слави не само „стуба цркве неподвижна“ и „угњетених заступника“, него и онога „што душу положи за српско достојање“, „велико сунце Српске земље“, „заступника земље српске“, „српско утврђење“, „реку многих чудеса што Земљу српску весели течењем“. Као и сви наши средњовековни писци, архиепископ Данило II неразлучно везује осећање за свој народ са осећањем света.

Служба св. архиепископу Јевстатију, скоро упола краћа, упола је и песнички мање богата. Архиепископ Јевстатије није у њој на оном степену узвишености и светитељства на

— Не говори о тој криви рамији пресека

коме је архиепископ Арсеније у служби њему посвећен. Писац не налази исте ни једнаке епитете и симболе за двојицу. Иако он и за Јевстатија каже да „сија јаче од сунчева сјаја, озарајући срце и просветљавајући мисли“, наследник Арсенијев је на првом месту што је био за самог писца, учитељ и васпитач, управник цркве, личност у којој се глорификују првенствено врлине монаха и црквеног великодостојника, — што „плотска драма“ дражења и земаљске пожуде постом покори“, учећи да се „о лебеском мудровати и од земаљских помисли уклони се“. И не помињући Јевстатијев однос према народу, Данило II сматра за потребно да каже о њему да „законично постаде архијереј“, што не припада поезији ни респектним идејно.

Више него као састављач црквених песама, архиепископ Данило II се издваја као животописац. У њега је већ замисао животописа другачија него у његових књижевних претходника. Сва четири биографа који су му претходили говорили су о Немањи, а двојица од њих о св. Сави — има више писца него тема, и није ништа необично што се понављају и један од другог позајмљују, а неки пут и себе препричавају. Архиепископ Данило II говори не о истини него о десетак личности, о којима, уз то, чинко до њега није писао. И те његове биографије чине — његовим или туђим старањем — органску целину у виду зборника. Данило је систематичар и у књижевности, организатор и при састављању списа, као што је био и у црквеном и државном животу.

Проширујући круг личности о чијем животу пише, архиепископ Данило II већ самим тиме у један стари књижевни род уноси нову атмосферу. Његове историјске личности нису, не искључиво, него ни претежно светитељи, него то световна лица, краљеви, а кад су црквена, то нису испосници и пустњаци, него управљачи цркве. Колико је маркантне, његове личности нису издвојени и усамљени појединци, него припадници одређеног и чврсто повезаног друштва, — он је глорификатор не једног човека, већ цео нова једне династије и репрезентаната једне цркве. Архиепископ Данило II чини у књижевности исто оно што се пре њега почело и у његово време наставило чинити у уметности: у цркви св. Ахилија у Моравицама и у Богородичиној цркви у Призрену насликана је цела поворка дотадашњих српских архиепископа. Сам архиепископ Данило је, у припрати цркава у Пећи, до свога вотивног портрета претходника Богородицом, дао израдити Лозу Немањића, и он је мислио

на ту фреску... велики изданак бл... сада". У самој Данило је дао... епископа Арсенија и на фрескама српске цркве.

У зборнику... именованом, а који... гов ановимни... би припадали... тина, краљица... архиепископа... Јевстатија I... и Саве III; не... тописе краља... и, можда, по... ученик жив... се да није Д... говори у три... тина и Ми... краљевска б... Бањске, о... По мишље... замислио је... у времену... Милутино... По другом... посебно и... Драгутина... убрзо пот... скупио. Д... Уколико... идеје и с... Од с... биографи... бро и т... каже он

9 Н
10 Љ
архиепископ
10 Р
11 Ј
12
стр. 124

Он... главно... настав... уметности... и репрезентаната једне цркве.

у зборнику који је познат искључиво под Даниловим
именом, а који су саставили најмање три писца — он, ње-
гов анонимни настављач и један њихов ученик — Данилу II
би припадали животописи краља Уроша I, краља Драгу-
тина, краљице Јелене и краља Милутина, и животописи
архиепископа Арсенија I, Саве II, Данила I, Јоаникија и
Јевстатија I, а можда и архиепископа Јакова и Јевстатија II
и Саве III; непознати настављач Данилов саставио је живо-
тописе краља Стефана Дечанског и архиепископа Данила II
и, можда, почетак живота цара Душана, а његов непознати
ученик животописе патријарха Јоаникија и Саве⁸. Верује
се да није Данилово, него његовог настављача и оно што се
говори у трећем лицу о њему у биографијама краља Драгу-
тина и Милутина — о Данилову посредовању између два
краљевска брата, о његову руковођењу радовима при зидању
Бањске, о последњим часовима и о сахрани Милутиновој⁹.
По мишљењу једних проучавалаца, Данило је отпочетка
замислио написе као зборник¹⁰ и саставио их у Хиландару,
у времену између свога доласка у Свету Гору после смрти
Милутинове (1321) и свога избора за архиепископа (1324).¹¹
По другој мишљењу, написи Данилови настали су сваки
посебно и у дужем временском размаку — биографија краља
Драгутина не много после 1316, краљице Јелене 1317, или
убрзо потом, краља Милутина 1332, а у зборник их је све
скупио Данилов непознати настављач, између 1337 и 1340.¹²
Уколико је било временских размака, они нису утицали на
идеје и стил пишчев.

Од самог почетка, и не на једном месту, види се да је те
биографије писао човек чибеница, рада и дисциплине „До-
бро и тачно треба да изнесемо житије блажене Јелене“,
каже он строго, као да заповеда и себи и читаоцу; и, да не

⁸ Н. Радојчић, на н. м., стр. XXIII—XXIV.

⁹ Љ. Стојановић, Житија краљева и архиепископа српских од
архиепископа Данила и других, „Глас“ САН CVI (1923) 103—105.

¹⁰ Н. Радојчић, о. с., стр. XXII.

¹¹ Љ. Стојановић, о. с., стр. 105.

¹² Ђ. Сп. Радојчић, Књижевна збивања..., Нови Сад, 1967,
стр. 124 и 157.

види се да је те биографије писао
човек чибеница, рада и дисциплине

3. 11. 1917
Др. Стојан
Др. Стојан
Др. Стојан

госло-
светога
пископ
архи-
он је
вљача

ловим
и, ње-
илу II
рагу-
описи
ија и
ија II
живо-
ла II
нати
ерује
го се
рагу-
два
ању
војо
тка
ару,
рти
4). 11
аки
аља
или
све
0:1
на

Више писац мемоара
што је био

буде недоумице, тисистира на тој тежњи и прелазу у тврди-
љу: „Потрудићу се и све ће казати на истина, као што ми
објавише сведоци ове блажене Јелене пре мене, а колико
и ја очима мојима видех, истинито ћу исповедити“. Ми смо
дужни изнети ово о њима“, изјављује он тоново, не про-
пуштајући да опомене и своје слушаоце: „Молим вас, љу-
бимци, обратите вашу пажњу ради пажљивог слушања“. Свакако, у тим изјавама — као и у сличним изјавама дру-
гих средњовековних писаца — има скривене сутестије да
слушалац верује ономе што му се чита и о чему треба
да размишља. Није било у животу све онако како Данило
у својим биографијама прича. Али је његово интересовање
за личност о чијем животу приповеда, познавање догађаја
који су се за његова века одиграли и веродостојност њего-
вих сведочења претежно врло велики. Он се на религиоз-
ним, рефлексјама и химничким похвалама не задржава
дуже него на изношењу политичких, ратничких и дворских
догађаја и црквених и државних идеја. „Од неискazanог
нешто мало изложивши“, каже он скромно, „гледам на оно
што је преда мном, смео у нади да не мудрујем високо“

Више писац мемоара но писац житија, архиепископ Да-
цило II не говори у њима толико о светитељима колико
о владарима и управљачима цркве, и пише скоро искључиво,
а свакако најсадржајније и најживље о државницима који је
познавао. Он свега у две-три речи помиње св. Симеона, св.
Саву и Стефана Прворенчаног; краљу Радославу не даје
више од пет-шест редака; краљу Владиславу посвећује само
једну страну; краљу Урошу I не с много воље уступа краћи
одељак. О коме он много и лепо уме да говори, то су лично-
сти крај којих је живео и делио с њима њихове и своје
бриге — краљица Јелена и краљ Милутин. И документарно,
и идејно, и књижевно, те две биографије, иду у најбоља
књижевна дела српског средњег века.

Готово увек, Данило II наводи име места на коме се шта
догодило, и тај његов обичај даје не цезнатну црту веро-
достојности његовом сведочењу. Архиепископ Арсеније I,
записује он, боловао је и умро на црквеном имању у Чричи,
а сахрањен је у Пећи; краљ Драгутин, предавши брату
престо у Расу, у месту званом Дежево, довукао се у Мачву,
а када је долазио на гроб своје матере у манастир Градац,
а када је долазио на гроб своје матере у манастир Градац,
долазио је из Сремске земље, да продужи до брата Милу-
тина, који је живео у „славном двору своме, на дивном ме-
сту званом Пауни“; краљица Симопида, поседујући своју
јетрву, краљицу Кателину, дошла је „у слави и сјајни

избор
мисли
книга

највише
познавао
више
и мисли
219

град звани Београд српски, који стоји на обали Дунава и Саве"; сам Данило, позван од краља Милутина за један договор с њиме, припео је у „град славни Скопље“ и, у повереној му мисији, упутио се до краљевог брата „у славни двор његов Деврец, у земљи званој Срему“, да по повратку нађе краља Милутина „на месту званом Овчје поље“. Архиепископ Данило II наводи по имену све крајеве које је краљ Милутин освојио од Византије — оба Полога, Скопље, Овчје поље, Дебарску земљу, Кичевску земљу, Поречку земљу, не пропуштајући да саопшти ни где је његов краљ умро: „у своме царском двору званом Неродимље“. Цело једно велико поглавље архиепископ Данило II посвећује набрајању манастира које је краљ Милутин подигао или обновио, именујући их све одреда, не само оне у Србији, него и у Светој Гори, у Солуну, у Цариграду, у Јерусалиму. Његов попис је тако потпун, назначење локалитета тако тачно и груписање тако систематско, као да је писац састављао не житије светитеља, већ правио службени списак за своју архиепископију. Дворанин, који је и сам имао дворца, Данило II бележи и краљеве резиденције: дворове у утврђеним градовима Београду и Скопљу, и летњиковце у Дежеви, Деврецу, Бриџаима, Паулима, Неродимљу, — не заборавајући да наведе и архиепископски утврђени двор у Магличу и архиепископске летњиковце у Лизици и Јелшици.

Говорећи о дворцима, Данило II — нам омогуђује да знамо не само њихова имена, него понешто и о животу у њима — да су се ту водили државни и породични разговори, обављале свечаности, одржавала весеља, Јашући под градом Јелачем, краљ Драгутин је пао с коња и, неспособан да ратује, у двору у Дежеви предао брату престо, а на двору у Деврецу основао уметничко-занатску радионицу у којој су се израђивали сасуди и одежде, које је краљ слао на дар црквама — и не само црквама отачастра свога, него и у друге благоверне народе“. Данило II нам саопштава и какав је био однос између владара и уметника. Подижући манастир Градац, краљица Јелена је заповедила да се скупе сви народи њезине државе и изабрала најбоље уметнике — „небројено злато нештедице дајући свима радницима“ — а краљ Милутин, кад се зидала Бањска, саветовао се о реализовању своје замисли с мајком, великашима и прквентим поглаварима, одредивши личност која ће водити надзор над радовима. На своме двору у Бриџаима, краљица Јелена је скупљала женску децу сиромашних родитеља, да се обуче „сваком добром реду и рутном раду“, а потом их уда-

вала. Ниједан вековни умило II Зна кад говори каже да манастир краљ Милутин држао пдевет месеци Данило држао пда је унпотом жКао и сви и преци: да буде Кад и поузнгутин је ногу прженом Кје дао тбузео мим подлојас, обтом одоштро године смрт за Данило гових плико подржавни престо, је имао грешни нило је штитећ личним раним животи пог пори Драгутин

III скитски

1, бржњо при
— чий нећим
— ије
Дорина

вала. Ниједан наш стари писац не даје бољи увид у средњи вековни унутрашњи живот код нас него архиепископ Данило II.

Зна архиепископ Данило II бити одређен и у првом кад говори о личностима или излаже догађаје. Он о себи каже да се после сахране краљице Јелене задржао у њеној манастиру Грацу око два-три дана, и обавештава нас да краљ Милутин умро у петак 12. марта у девети час, а шест архиепископа Јоаникија да су пренесле две године и девет месеци после његове смрти из Цицота у Солониче. Данило II редовно записује колико је који архиепископ држао престо српске цркве; о Арсенију I белешки не садрже да је управљао архиепископијом тридесет година, него да потом живео узет још три године, и да је умро 28. октобра. Као и св. Сава, Данило II је имао развијено осећање правде и прецизног у случају који му се чинио важан и потребан да буде забележен.

Кад говори о личностима, Данило II није веродостојан и поуздан као кад говори о времену и простору. Краљ Драгутин је, по њему, многостарадални Јов који је, пребишћину ногу при паду с коња, морао предати престо брату и, с женом Кателином и делом властеле, прећи у Мачву, коју му је дао тајт, краљ мађарски; грешник пред собом што је отудио престо, Драгутин се предао животу испуњеном смирним подвизима: скидао са себе скупоцене хаљине и златно појас, облачио се у искрпљене и поцепане, опасивао се умотом од сламе и, исконавши у земљи гроб, легао на три општро камење, а злато и бисер раздавао, двадесет и три године живећи са женом као брат и сестра, да би се претсмрт замонашио и узео име Теофист. Иако архиепископ Данило тврди да је био „тајни зналац неких таквих његових подвига“, није нимало вероватно да се Драгутин тако подвизивао. Зна се да је он врло активно учествовао у државном животу, водио ратове, борио се за своје право на престо, као и његов син Владислав. Архиепископ Данило је имао најмање два разлога да представи Драгутина као грешника који се каје: приврженик краља Милутина, Данило је својим причањем бранио принцип легитимитета црквеног света. Деформација личности Драгутинове претрпаним наглашавањем његових подвига не мало одмањиваје животне реалности и од књижевне убедљивости Драгутинове пог порчета.

Насупрот провидном и мајоркшом животопису краља Драгутина, животопис мајке Драгутинове и Милутинове

и њихове вере са календаром. Свештеник

к. н. л. н. и. урочишта и мајоркшом

к краљице Јелене испуњене неко читати, не само средњег века. Стоји се у њему ретко да спомен и Стефан Првочинило II је једна од најбољих она није светска краљица коју како се она даје, вели, били, карактера и бригу, дајући рала се и о томе волеја је умислила се писивала се и, причестива државу својотачаству своја права како је замислила као Данило је у католичкој још за живих капели манастира у Моравици и њеним женом востављу. Нама, јер бича Најпокоп Данило топлени не својом по следњи лу и са умор не само ш бав. у. у у најлепш тичној ривоком гла појања, с

у виду у средњо-
хришћанској да.

и у времену
је. Он о себи
ржао у њеном
тава нас да је
ети час, а мо-
Две године и
а у Солофане,
архиепископ
лежи не само
тпа, него да је
о 28 октобра,
фане реалног
ни и потребан

веродостојан,
у. Краљ Дра-
је, пребивши
брату и, са
ачу, коју му
м што је ону
гнуљеном са-
није и златан
ривао се у же-
ао на трије и
десет и три
а би се пред
архиепископ
такових ње-
Драгутин то-
учествовао у
воје пратио на
скон Данило
рагутина као
идутина, Да-
интимитета и,
везе с като-
ипове прете-
одзакла од
и Драгутин
опису краља
Милутиновиц,

рубовајус

к краљице Јелене, изванредно је духовит и жив — њиме су
испуњене неколике најсјајније странице које се могу про-
читати, не само у Даниловој, него у целој српској прози
средњег века. Он се издваја међу свима већ личношћу о ко-
јој се у њему прича. Средњовековни наши биографи врло
ретко да спомену у својим испрцима коју жену, св. Сава
и Стефан Првовенчани не говоре ни о својој мајци — Да-
нило II је једини наш средњовековни писац који посвећује
једној жени целу биографију. И да оригиналност буде већа,
она није светитељка, није ни одавно умрла владарка, него
краљица коју је писац лично знао и често се с њоме виђао.
Како се она појављује у његовом омидалу? Краљица Јелена
је, вели, била оштра речу, а блага по природи, великога
карактера и високе културе; о синовима је водила сталну
бригу, дајући им савете и поуке, уведе им праштала, а ста-
рала се и о туђој деци, узимајући их к себи на васпитање;
волела је уметност, подизала манастире, читала књиге, до-
писивала се с духовницима, а као удовица се замонашила
и, причестивши се пред смрт, помолила се Богу „за сву
државу свога отачаства“ — била је „светилик преславном
отачаству своме, српској земљи“. По свој прилици, то је
пола прави Јеленин портрет, пола идеална слика краљице
како је замисљана у средњем веку. За глорификације је...
ленино као велике православке и патриоткиње архиепископ
Данило је имао разлог и у томе што је она била пореклом
католичка и у добрим односима с католичком црквом. Иако
још за живота портретисана као православна монахиња у
капели манастира св. Ђорђа у Расу и у цркви св. Ахилија
у Моравицама, задужбини свога старијег сина, требало је
и њеним животописом потврдити колико је била одана пра-
вослављу. Други разлог се налазио у њеним истинским врли-
нама, јер је краљица Јелена знала се била жена ретких осо-
бина. Најпосле, могло је бити и личних разлога да архиепи-
скоп Данило говори о њој с толико симпатија. Судећи по
топлини његова гласа, она га је импресионирао не само
својим поступцима, него и својим ликом. Када ју је по-
следњи пут посетио, затекао ју је, каже, „ослабелу у шиу
и са уморним очима“, што може рећи само неко ко ју је
не само познавао, него је и гледао с поштовањем и са ју-
бављу. У сваком случају, опис сахране краљичине долази
у најлепше странице које је Данило II написао. У мајесте-
тичној ритмичности, у лаганој каденцији, у муклости, ду-
боком гласу, понављању речи, има нечега од достојанственог
појања, свечане жалости, узвишене хармоније између беле

222 Данило II
државни

Семе и његов савез са Турцима и широм
који је свештеник

— њима су
се могу про-
мисли прози
гношћу о ко-
ографи врло
ну; св. Саво
заци — да-
и позвешуле
т буде већа.
адарка, него
њоме виђао.
блиц Јелена
уи, великога
дрља сталну
штала, а ста-
а баспигане,
а књиге, до-
замонашила
богу "За сву
к преславном
милици, то је
ника краљице
диковице. Се-
архиепископ
ла пореклом
црквом. Иако
монахиња у
са Ахилија
а. Гребело је
а одана пра-
инским врли-
а ретких особ-
а да архиепи-
а. Судећи по
рала не само
ада ју је по-
абелу у шишу
неко ко ју је
љем и са љу-
гичне долази
ао. У мајесте-
муклости, му-
остојанственог
е између беле

знимске природе и црно-погребне подорке, чијем расту женом
и спором ходу одговарају као у контрапункту монотони ре-
френи: "блажене матере", "блажене госпође", "блажене
Христове рабе преподобне Јелене".

Нумало неочекивано, архиепископ Данило II, кад годје
да говори о византи, животи и влади Милутиновој, више
лгичи, као писан, на Стефана Првозваногота, који је светов-
њак, него ја Доментијана и Теодосија, који су били монаси.
У Данилову животописку краља Милутина највише је реч
о ратовима — о борбама с Византијом, с брањивецком вер-
мождама Дрманом и Куделером, с бујавским кнезом Шишма-
ном, с татарском кнезом Нагојем, са Турцима — и сам
умешан и крабар ратник. Данило II не даје у турску службу
мање места краљевим војним походама него својим. Бео-
словским мислима и моралним поукама. Стефан Првозван-
чани, који је био владар и свакако се разумео у биткама,
не говори о ратовима с бољим познавањем и већом вољом
од архиепископа Данила II — кама чини се, да крајева
који су у Милутиновим походима освојени, што има града
и реке код којих су се водиле борбе, а да их Данило II
наведе по комену и е-еним задаровањем. Најово пријатељ
о порезу Татара при њихову упаду у Србију колико је
кратко и садржала толико је мајсторски написана. Кад
су нечастиви Татари — каже он — напали краља Милутина,
један део их дође до реке Дрима, који је био тако надомак
да се нико не би усудио да га пређе. Но Татари, видеши
с оне стране реке где се на једном месту збрало мноштво
нерода, и као вешите зведи устрелише се на стадо Христово
и, узлеђући се у снагу коња својих, урнуше у дојим. Прва
слика. Долази узбуђајућија. "А вола, нагло подигаши се,
потопи многе од њих". Прича није готова. "А који су од њих
хтели да пристају на обалу, — прогунђава писан, — тахм,
заскани и убијани оружјем, омај се враћаху и спонтане
у такој реци, и побилоше збох свога безаконја". На крају,
финале: "М ту ухвативши му главу украшану драгоцен-
нога Чриотлава, и одрезавши је да копаје, дрвесише благоу-
чим бисером, и нагакавши је да копаје, дрвесише благоу-
ствоме краљу као вартити дар". Тешко је једну драма-
тичку сцену описати с мање мртвих речу.

Није се краљ Милутин проучо, обавештава нас архиепи-
скоп Данило даље, у све народе и сва царства само до томе
што је победан, крабар и милостија, аи јерко стага што је
градитељ црква, аи најпосле гази сваје телесе пакле,
восту се да и до божанству Краља Милутина инае.

Државнишине
Дороз Паулак, рајетни

X

X

X

X

X

X

X

X

сегрхцац — и „имања многа, и богатство много, злато и сре-
бро безбројно, и скотове који пасу, овце и волове, и веома
добре коње и светле и драгоцене ризе, — изнад многих
древних цара, држаше имања и богатства неисказана
човечјој природи“. Свакако, и Доментijan и Теодосије су
указивали на богатство Немањина говорећи како су монаси
Симеон Немања и његов млади син Сава обдаривали ма-
настире, али су та два животописца то чинили на првом
месту да изазову дивљење њиховој дарежљивости, и да
укажу на њих као на примере на које се треба угледати.
Архиепископ Данило II се јави материјалном богатству као
елементу моћи владоца. Ни краљица Јелена се не одли-
кује само тиме што је „од племена фрушкога“ и „кћи сла-
них родитеља“, већ и што су јој родитељи били „у великом
богатству“. Као доказ да се Драгутин, поставши краљ, лепо
понашао према матери, архиепископ Данило II наводи како
јој је син одвојио „достојни део државе земаља многих и
красних“. По Данилу, богатство је исто тако атрибут влада-
лаца као и војна сила и побожност.

Праунук Немањин краљ Милутин, по моћи и слави, у
спису архиепископа Данила II, дубоко се разликује од Не-
мање у списима св. Саве и Стефана Првовенчаног. На-
против њиховом Немањи, замонашеном великом жупану
српском, који стоји у сенци византијског цара и угарског
краља, Данилов Милутин је сличан „светим и великим ца-
ревима“ Давиду и Константину, толико моћан да га се сви
владари и варвари боје само када се спомене његово име.
„Многи цареви од његова рода чинише силна дела, но го-
сподин мој превазиђе све“, каже поносито архиепископ Да-
нило II за Милутина. „Као Александар, македонски цар,
тако и те се и онај узвелича у Богом дарованој својој
држави“, продужује он с поређењем и, будући онај који је
краља Милутина често виђао, додаје: „Као што се могао
видети у часној слици својој и мушкости, и доброти, и цар-
ској пратњи“, да закључи: „И томе дивећи се, морао је
човек рећи: Већи си од свију силних цара, о славни
краљу!“ У мало којем писаном документу се може тако
непосредно осетити као у овим речима Данила II пораст
моћи и угледа српског владара у првим десетинама XIV
века.

Може се то запазити још само на портретима и компо-
зицијама из наше националне историје насликаним по та-
дашњим црквама. Глорификовање Милутиново у Данила II
разликује се од глорификовања Немањиног код ранијих.

милутиновим сликарима
којима савршено јасно у слици

биографа исто толико колико се разликује портрет у слици у цркви Богородице Љевинике у Призрену и трета краља Владислава у Милешеву — разлика у уметничка, него и идејна. На фресци у Милешеву Владислав је у једноставној туници, без круне, окренут Богородици — он има више изглед великог краља, у његовом ставу и изразу има пише скромног достојанственог; краљ Милутин, на фресци у Призрену с круном на глави, с лором о пасу, у пурпурној и златној (некићеној) бисером и драгим камењем, окренут делимично ка гледаоцу, држи скинтар у руци и гледа у очима трачу — портрет краља Владислава изазивао је у сликарима осећање симпатија и оданости, портрет краља Милутина, страхопоштовање; у Грачаници, — још пише — трачој су портретисани с ни његови преци, као врховни и нај свете лозе Немањича. То нису само разлике између уметника, њихолог цртежа и њихових боја, ни разлике између писаца, њихолог стила и речника, него су то и разлике између две епохе. Архиепископу Данилу II је и не знатни краљ Владислав „велики од великих и прослав од прославних“. Он не глуми је отацтво, него држи и прославља владоца, а не човека. Нигде се издигнуле слике српских владара средњег века не изказују такав као у слицима архиепископа Данила II, изузев у уметничким Царевих повеља.

Нов је и Данилов однос и према личностима о којима пише. Апологет и прослављач не једног човека, него државне стале, и не једног оснивача, него многих управљача државних дела и карактера. При томе, он не наводи само постојеће личности, већ и који су снажидаци, зна и сурови епископ Данило II и у највећа своја усхићења уноси слике и причања како је тај владар обећао старијем сину Данилу да ће му предати престо за живота и како није ни оми обећање, тако да се син морао дићи на оца и, уз помоћ мађарског краља, свргнути га с престола. Потмулу бискуп између краља Драгутина и краља Милутина Данило је с дискрецијом жестоког дипломате, а хватање младог краља Драгутина, кад се побунио против оца, с радом нема реалније личности од Милутинове, изузевши личност

15 Српска историја

он у слици краљева јасно је јасно

реци Милутинов

савлада Данила у слици
окрета на маћ и стили
спредајућу успеха и
и беде људског живота
жонету и све га у уметности
Тријада, три краљева у
три краљева краља у
слици Данила II има
има у фресцима Данила
И велики портрет
чији него у великим
ној, која се у темпору
љује као брзина и
прим српског краља
по залу, у слицима
краљева, и њихово
владаре, као њихово
родољубља, као њихово
О краљевима Данила
говори чак у својој
љу него његово мило
Разуме се, Данило
цркви и митрополиту
и на њему снажну
туру, грађевинску
и филозофску дарица
и „блажена“, већу
Смелости, када је
води државни рад
краљевском браћом

у портретисама
мичава на обележја
и физичких црта
вота и глумица
дела — он прошири
ског друштва и
Милутина, невесте
Доментијанових
страшце одласку
телини. Слика је
Делоту људк и
„савршен велики
Драгутинови
је „прекрасна“

4 50
ИИИ

реална Милутинова симонија

самога Данила у спису његова настављача. Исто толико осетљив на моћ и почаст колико на молитву, у сталном поређивању успеха и славе и пролазности човечјег живота и беде људског бића, Данило се ипачему не изненађује у животу и све га у њему једнако занима — рат колико животија, двор колико манастири, раскош колико скромаштво, грех колико казна. У темама, идејама, мислима, у архиепископа Данила II има енциклопедијске ширине, као што је има у фрескама дечанских сликара.

И женски портрети су у животописима Данила II чији него у његових претходника. Насупрот жељи Немањиној, која се у текстовима ранијих биографа анонимно појављује као брижна мати и побожна монахиња, и насупрот првим српским краљицама које се не помињу или помињу по злу, у списима архиепископа Данила II наводе се три краљице, и наводе се по њенима и делима, као побожне владарке, као добре мајке, као кћери славних и богатих родитеља, као жене које имају лепе хаљине и отмене манире. О краљици Јелени, жени Уроша I, архиепископ Данило II говори чак у посебном животопису, глорификујући више него њеног мужа, и не мање но њиховог сина Милутина. Разуме се, Данило хвали на првом месту Јеленину оданост цркви и материнске њене врлине, али он не ребе указује и на њену снажну вољу, њену бригу за државу, њену културу, браћевинску и књижевну активност, улогу у друштву и фризичку лепоту — она није за њега само „богољубива“ и „блажена“, него и „прекрасна“. Чак и млада краљица и „благородна, када моли да оде у посету деверу и јетрви, на Симонида, води државни разлог за посету — биће већа љубав међу краљевском браћом, каже она мужу.

У портретисању владара и владарки Данило се не оглашава на обележавање њихових битних интелектуалних и физичких црта, ни га излагање догађаја из њихова живота и глорификовање њихових државних и задужбинских дела — он проширује свој рад на сликање сувременог двора оког друштва и дворских обичаја. У биографички краља Милутина, невеликој у поређењу с биографским списима Доментијановим и Теодосијевим, Данило посвећује пуне три странице одласку краљице Симониде у госте краљици Кателини. Слика је изванредна. Шишчева особина да бележи лепоту људи и лепоту ствари — краљ Урош I је, по њему, „савршен великолепном лепотом изгледа и красотом“, краља Драгутина има „неисказан диван изглед“, краљица Јелена је „прекрасна“ — дошла је у овој слици до најпотпунијег

226 у историји српског народа

Слика
М
израза. У њо
у пратњи од
и истинито
су са златни
шено бисеро
нама чији о
и, сигурно,
у митропол
дичној жак
краљицом
о њихову
а стигли су
великог ск
с одобрење
свекрве, кр
у пратњи
поклоне Б
крију га з
тим даров
свим зајед
улости и
гошћења
дају Дом
у источни
ни блени
лежења
ни Свети
жене, л
разговор
и градо
веселе с
таоце ка
љубави.
светске
драго к
одрско
Сви на
вени у
Данило
тисати
дивно
Кс
него с
Ј-ао б

мисли
сво

ача. Исто толико
литву, у сталном
и човечјег живота
не измичајуће у
рат колико ли-
лично сиромаштво,
елима, у архиепи-
грине, као што је

Давида II друга-
т жени Немањин-
а анонимно појав-
лија, и насупрот
ишњу или помињу
II наводе се три
ма, као побожне
авних и богатих
и отмене манире.
вскоп Данило II
ификујући више
сина Милутина.
еленину оданост
не ребе указује
жакву, њену кул-
улулогу у друштву
мо "богољубива"
млада краљица
ру и јетрви, на-
ећа љубав међу

нило се не огра-
интелектуалних
из њихова жи-
ни задужбјинских
увременог шор-
ографији краља
афским списима
већује луце три
те краљици Ка-
бина да белези
ш I је, по њему,
расотом", краљ
краљица Јелена
о најпотпунијег

мисли
мисли

Слика савршена уопште
и зборско објект

израза. У њој краљица Симоњиди продали кроз своје земље
у пратњи одабраних великаша и њихових жена тако живо
су са златним појасима и у пунурупом оделу које је укра-
шено бисером и драгим камењем, жене у разнобојним хали-
нама чији орнаменти сећају на полско црече. Тако одевши
и, сигурно, на коњима, они стижу у Беоврад и одлазе право
у митрополитску цркву да се поклоне чудотворној Богоро-
дичној икони, а потом се састају са краљем Драгутином и
краљицом Кателином, код којих су се, унапред обавештених
о њихову доласку, некућила њихова владела са женама,
а, стигли су, са даровима, и бољари из Угарске. Веселе тога
великог скута трајало је неколико дана. Онда се две јетрве,
с одобрењем Драгутиновим, договоре да олу на гроб своје
свекрве, краљице Јелене, у манастир Градац. Стигавши тамо
у пратњи својих великаша и њихових жена, краљице се
поклоне Богородичиној икони, целипају гроб свекрвине и ло-
крију га златним плочама, а игумана и монахе обдаре бога-
тим даровима. И у Грацу се задрже више дана. Потом пођу
сви заједно до краља Милутина, који их сад, са своје стране,
угости и обдари — растали су се тек после неколико дана
гошћења и весела. Слика је сасвим другачија од оних које
дају Доментијан и Теодосије причајући о путовању св. Саве
у источне земље. Код Давида II ни црпине монашких риза,
ни бленија, ни смерности манастирске, ни величања и бе-
лежења богословских мисли. Пред нама нису шкелени људи,
ни светитељи, већ краљице и краљеве, властела и њихове
жене, личности које не служе литургије и не воде узете
разговоре, него, у раскошним оделима, пролазе кроз земље
и градове, одлазе у госте једни другим, између у дрвене
веселе се. Нема сумње, писац жели да покаже и увери чи-
таоце како су краљевска браћа и јетрве живели сложено и у
љубави. Но исто тако нема сумње да писац има осећања
светске славе и господства — на извезене хаљине, злато,
драго камење и живе боје он не гледа очима човека који се
одржао света. Ту своју склоност он је показао и у животу.
Сви наши архиепископи портретисани су на фрескама оде-
вени у бео сокок с црпљам и црвеним крстовима, једино се
Данило II, у својој Богородичиној цркви у Пећи, дао портре-
тисати у огртачу који је извезен златом. Он се исто толико
дивно раскоши и сјају колико моралном савршенству.

Колико је архиепископ Данило II више писац мемоара
него сватаких житија види се у по томе што је он састав-
љао биографије само оних владара које је знао и често

2 II - у шкелени мисли
мисли

150 608 С

Описи живота и дела св. Арсенија
и његовог живота и дела св. Данила

сретао у животу... У његовим животописима нема мање на-
ционалне историје него хришћанске доктрине; у њима је
више чињеница из државног и дворског живота него цитата
из Светога писма; и исто толико запажања реалног живота
коликo мистичних осећања — те животописе је писао не
само црквени човек него и државник. Велика је разлика
између њих и животописа ранијих биографа и међу њима
сваком посебно. Св. Саве да је у изразито породичној
и монашкој атмосфери, Стефана Првовенчаног у ратничкој
и династичној, Доментијанов у богородској, мистичној,
Теодосијев у постојој и мартиривној. — Данилови животописи
српских владара замишљени су и одржани првенствено
у ~~државничкој и политичкој~~ атмосфери.

Портретишући савремене српске владаре, архиепископ
Данило II је колико фанзозик толико инвентиван. У његова
три главна списа дата су три карактера, — краљ Драгутин
је несрећан краљ и мистичан монах, краљица Јелена умна,
жена и узорна мати, краљ Милутин добар ратник и велик
владар. Разних природа и судбина су и сва три архиепи-
скопа о којима је Данило II писао опширно: Арсе-
није I је узоран учитељ побожности и чувар закона, Јоани-
кије пример чврстине карактера и оданости, Јевстатије I
енергије и активности. У сваком од тих животописа налазе
се темељи ненацистичких романа.

Изграђујући првенствено духовни лик Арсенијев и, ис-
говим поводом, изнесећи религиозне мисли, Данило II даје
само основне податке о Савином наследнику као човеку:
да је био родом из Фрема и рано запажен од св. Саве, који
га је васпитао и, пред свој други пут у Свету земљу, предао
му архиепископски престо, који је Арсеније придржавао
тридесет година, да умре на архиепископском имању у
Чрнци и буде сахрањен у Пећи. Више него о животу Арсе-
није I да се чини да је животопис Арсенијев у првом
реду ради њих и писао. Требало је указати да није значајна
само Студеница, где леже мошти св. Симеона, ни једино
Милешева, у којој су мошти св. Саве, нити само Жича, прво
архиепископско седиште са моштима Првовенчаног краља,
него да је знаменита и Велика црква у Пећи, ново архиепи-
скопско седиште где је сахрањен наследник св. Саве Арсе-
није I, који је такође светитељ и такође чудотворац. У ту
Богородичине цркве у Пећи фреске које илуструју своје
из живота архиепископа Арсенија I, глорификујући пара-

лелн
коли
иако
Саве
и л
само
земл
ском
ни з
безна
денн
свак
жриво
њер
од на
св. С
еписк
један
ног л
младо
Данил
шав с
он је
настан
Гори.
у Срби
Хилан
желез
у свем
стира
после
управл
пошао
с краљ
у Дал
забора
је дала
" П
писао Д
Српски
43; тај
Сопота
Београд

лелно у књижевности и уметности не толико једну личност колико репрезентанта српске цркве.

Необично мало пише Данило II о архиепископу Сави, иако је овај био син Стефана Првовенчаног, Савин и Саве и брат тројице краљева. Дајући опису његова живота и личности једва луне две странице, Данило казује о њему само толико да је био краљев брат, да је посетио Савин земљу и живео у Светој Гори, седам година управљао српском црквом, — писац не наводи ниједно дело, никоју мисао ни завештање његово. Неће бити да је Сава II био таква безначајна личност као што би излазило из Данилове каталогичке и равнотушне белешке, За живота Саве II живио једна од најзначајнијих наших грађевина из њег века, Тројићина црква у Сокоћанима, и тачније од најзначајнијих књижевних дела, Доменигијанов Житије св. Саве.

Цасуирот тој судој и празној белешци, жвитопис архиепископа Јоаникија је исцрпан и живо написан — то је један од највернијих и најпотпунијих портрета једног црковног лица у нашој старој књижевности.¹³ Крећући се од младости у друштву краљевог брата Саве II — прича о њему Данило II — Јоаникије је рано доживео велику почаст: шава се са својим заштитником на хаџилуку у Јерусалиму он је одде рукоположен за ђакона и презвитера, да потом настави да живи уз свога краљевскога пријатеља у Слсти Гори. По избору Савином за архиепископа и његолу одласку у Србију, Јоаникије је прво постављен за игумана манастира Хиландара, али су убрзо, они који су владали у та времена желећи да им послужу у сваком делу, јер су знали да је у свему угодан и разуман, поставили га за игумана манастира Студенице. Као што је могао и очекивати, изабран је после смрти Саве II за архиепископа. Није, међутим, дуго управљао црквом. Кад је краљ Урош I изгубио престо и пошао у Хум, да тамо живи, Јоаникије је, из солидарности с краљем, напустио архиепископски положај и повукао се у Далеки Пилот, да већ после три године онде умре. Не заборавајући његову оданост њеној кући, краљица Јелена је дала пренети његове мошти у Сопотане, да буду где и

¹³ По једном мишљењу, биографију тога архиепископа није написао Данило II, већ неки непознат нам писац (Ст. Станојевић Српски архиепископи од Саве II до Данила II, „Глас“ САН 153 (1930) 43; тај непознати писац би, мисли се, могао бити неки монах из Сопотана (Б. Сп. Радојичић, Антологија старе српске књижевности, Београд 1950, стр. 319).

мошти његовога
колико је ретка.

Изврсна је
живот лије бих
у списима Д
и тејредљивји
Робен у Будима
прве школе, за
Превлаци у Боу
је Јерусалим и
мана. Из Хила
зиденијом у о
влаци у коме с
Изабран је за
љену цркву и
пренесено у П

Уобичајени
у зборнику ар
скопу Јаковов
то су кратке
по једне стран
писац. О архи
помјаје се са
и епископ пр
обнови и ж
Спасову у Ж
се садржајно
био Данилов
димју, који је

Осећајно
песничко ка
значи да у
и рађиновал
краљице Сит
епикопоу А
није описе
лови описи
над гробом
шта мање в
кијеву. „Кс
чудна знаме
су се виде
чуле су се
множина и

мошти његовога краља. Историја није толико ни романтична колико је ретка.

Изврсна је и биографија архиепископа Јевстатија I, чији живот није био мање интересан догађајима него Јоаникије и у списима Данила II то је један од најодредљивијих и најреалнијих наших средњовековних црквених људи. Рођен у Будимаљској жупи, на средњем Диму, где је учио прве школе, замонашио се у манастиру св. Михаила на Превлаци у Боци, у друштву других младих монаха посетио је Јерусалим и остао у Хиландеру, да буде изабран за игумана. Из Хиландара је прешао за епископа зетског, са резиденцијом у ономе истом манастиру св. Михаила на Превлаци у коме се некад замонашио. Ни тв није трајно остао. Изабран је за архиепископа у Жичи, где је обновио славену цркву и где је и умро, а тело му отуд убрзо због рата пренесено у Пећ и положено у цркви св. Апостола.

Уобичајено је да се стављају у биографије и они написи у зборнику архиепископа Данила II који говоре о архиепископу Јакову, Јевстатију II, Сави III и Никодиму Устију, то су кратке рутинске белешке које не заузимају више од по једне стране, и није много вероватно да их је писао исти писац. О архиепископу Сави III од многобројних чињеница помиње се само та да је био васпитаник и наук Свете Горе и епископ призренски, а ништа се не говори о томе да је обновио и живописао Богородичину цркву у Призрену и Спасову у Жичи. Исто тако, у тим забелешкама мало шта се садржајно износи о архиепископу Јевстатију II, који је био Данилов заштитник и учитељ, и о архиепископу Никодиму, који је био Данилов срећнији сугарник.

Осећајност није основна црта Данилова карактера, ни песничко казивање његов уобичајен начин говора. То не значи да у њега, не ни ретко, нема деликатних запажања и рафинованих израза. Сахрана краљице Јелене, путовање краљице Симониде и Кателине, посета тројице анђела архиепископу Арсенију иду у најживописније и најпрефиљене описе у орпикој прози. Нарочито су надахнути Данилови описи чуда, од којих се најчешће наводи опис чуда над гробом Арсенијевићим. И он је збиља изврстан. Али ништа мање нису импресивни ни описи чуда на гробу Јоаникијевићу. "Код свете његове раке почеше се јављати чудна знамења", почиње Данило, и продужује: "Један пут су се виделе свеће како горе код гроба његова, као да је чуле су се неке јасне речи код гроба његова, као да је множица и тисућа људи". Чуда су се ређала једно за дру-

чим, каже три цвета лепотом сједињени како сух уроди мило нога". Не зачан. Бујица св. Сави једноста сваком се не м као што упућује "О, величанств Милути предао мало, тило се помоћ од мона св. Са Данил Азијум њихов краљ везује еписко шта даје т благ он и човек гладн што Има гово ске, аило прет мш

шле шк
решићити
чуда на
всвањених
у рече

мш
опис
24
17-18

мчност,
Сави II,
запац-сп,
аклвота
у њему
Свету
о сри-
мисао,
о тако
е кон-
: II и,
а је и
сред-
једно
Клиог
архи-
то је
држе-
се од
њему
: зна-
пиму,
огом
истој
аску
тира
ена",
да је
ана-
ин је.
дуго
то и
ости
о се
Не
лена
се и
на-
евић,
(1933)
х 10
ости,

Друге и узне - Човош Монтиса
чаовош размилана

там, каже писац. Једнога дана знађоше како су проросли три цвета из његове мраморне раке, украсивша преданом сједињења са шпећем које расте из земље; но, још чуда, како сухи камен, стојећи у цркви од многога времена, да уроди мирисним цветovima на обновљене телу пророкства заичан. Насупрот ретко Данило II зна да буде сух и бујица метафора и симбола у похвалама св. Сави и св. Сави, архиепископ Данило II, хвалећи краљеву Јелену, једноставно констатује: "Просто-казати, била је украсивша сваком врлином", а глорификујући краља Драгутава пита се не може бити обичије: "Ко ће се место тебе таква кава као што си ти?" Један наследник престола, код Давида II, упућује овакве речи својој тражећи од њега лео државне: "О, велика и љута несигности, шта можеш? Ходеш ли да цапујеш на вкове?" Назодећи свирепе казне којима је краљ Милутин казнио побуњене најамнике у својој војсци. Једне предаде смрти, друге осуди на заточње, а остале, и то не мало, предаде у ропство српској земљи", архиепископ Данило се слаже с краљем и пита слушаоче: "Видите ли Божију помоћ и покров и заступство овоме блаженоме? Обратило од монаха Теодосија, који са задовољством истисе како је св. Сава жалио да се људска крв пролива, архиепископ Данило, говорећи о ратовању Милутинове војске у Малој Азији, радује се што краљеви војници туку Турке, бедући њихова нечистиња тела као траву пољску". Изајкују како краљ Милутин на прећару хвета свога бунтовника сима, везује га и шаље у Скопље, где га свирепо кажњава, архиепископ Данило II с одобравањем додаје: "Види, љубавице, шта ти чини-непослушност". Па и када проповеда, када даје поуке, као и кад саветује, архиепископ-писак није утек благ ни снисходљив према вернима. Колико летом речења, он им се зна обратити кратко и оштро: "Није то пост кади човек сам пости а презре гладнога; јер ко пости и не да гладноме хлеба, узалудан му је пост... Брините се о оном што је корисно душама вашим. Можете, осим ако нећете". Има у тим речима нечега прекорног, скоро срдитог, то не говори смерни монах, који разуме и опрашта слабости људске, него то говори моћни и строги управљач цркве.

Животописац, мемоарист и богослов, архиепископ Данило је и моралист, у изразитијој мери од једног свога претходника. Грех и казна су редовни мотиви његових размилана и суђења о дотађајима и људима. У гладању на

итична
...ији.
...ијев
...ијих
...уди.
Учио
а на
сетио
игу-
...ре
Пре-
стао.
сна-
рата-

ишк ишк
решајини
запањане
рофимане
ураза

Данило се рече ишк
решајини
запањане
рофимане
ураза

Алексије Милетић о Нем.

човека и живот он је мање оптимист од Доментријана, може бити и због тога што више говори о нефонојским личностима него о свјетитељима. Када он каже: „Помену се, јадни човече, не варуј се у овом веку, и помисли у уму своје да наш живот ништа нема осим евре и уздахе, презире и мржњу, непријатељства и зависти и лукавства, злобу и неправду и несрећу“, — тада, и кад се одбије хришћанско презирање земаљских ствари, у тој опомени још увек има песимизма човека који добро познаје живот. Више практичар него теоретичар, Данило II — може бити баш због тога — верницама чешће заповеда но што проповеда — то Писку толико савјетовао је код њега којико, строге поуче, иако, редовно, уздржане и изречење посредно... Устављајте језик паш од клетве, уставаљајте и усне ваше од пренаре“, савјетује он сваког ко га чита, да продужи још одлучније: „Нека не буде да св ли носито јелом храните, или опјате, а ништи и страли и мало-моћни да гладују, да место смрти од љуте глади сканавају“, Чешће него саветима, Данило II жели да утиче примерима, и не мање на разум него на осећања — радије по лепе речи он јушта дела и личности да говоре. Кад он каже о једној краљици, „не набе се у њој лицемерност, као што је има у неких, да некога поштује, а другога презире, великога и малог, богата и ништа, праведника и грешника, болна и здрава, свакога од њих једнако је поштовала и једнаку част одана“, — он то изводи не због тога што је та краљица била таква, него да укаже какпа треба да буде владиarka и властелинка. Не задовољавајући се тиме да апетрајка хвали врлине, Данило II указује на то како је краљица Јелена, као мудри и разумни стројитељ, при подизању свога манастира богато награђивала раднике, трудећи се „да нико од њих не буде увређен насиљем, или да ко у почетку негодује“. Поступци и догађаји које он наводи као пример умеју бити резитиви од сваке проповеди. Чак и када су владар а сутра поданик, данас оиде, а сутра оиде, луни сулија, а сутра субен“, Данило не даје толико поучу из хришћанске моралне филозофије колико саопштава своје животно искуство. Уверења о судбини владалаца и тапштини власти он кратко и јасно изражава, не формулом, већ при мером смрти краља Драгутина: „И тако предадоше гробу Стефана моћног и самодржавнога“, У тој реченици, која садржи сву драматичну историју једног човека, нема ни узбуђења ни патетичности, ни метафоричних израза у њој

Неке забелешке
Алекса Милетић о Нем.

како
Дубч
чин
пред
осе
Бине
мар
лит
у ар
ШТЕ
ТАТИ
ЧОВЕ
Vil
de
истор
реши

роже
има
че,
лаш
у,
ду
е
а
а

има мудрости, и има туге, као што их има у посмртној хири.

Са моралом државника колико испосника, архиепископ Данило II владачке поступке ретко осуђује, архиепископ објашњава, Милутић је свирепо казнио овога сина Стефаноса, а рекао је не без разлога. Као што пише у Светом писму Стефаноса, „синови Илијеви, Официје и Финеј, не послушахше глас свога оца, страшног смрћу скончаше“, а Авесалом каже је збацио оца с престола, и шта му се догодило? Јанутић саветом, цар је скоца и сломио ногу, па морао да преда власт брату. Шта је снашло Стефану Дечанског кад се побунио противу оца? Био је ослепљен. Сми Драгутинић Владика морао је изгубити борбу о престо јер се одвојио од своје народа и удружио се противу своје земље са иноплеменицима. Једва да је потребно рећи да архиепископ Данило II не једанпут у својим моралним суђењима долази у противу реншост са собом. Као црквено лице, он се пита: „Ко је од од зомалских који се спасло поуздавши се на мноштво богатства свога? Или ко се помогао силом снаге своје?“ А као дворањин и државник, он се хвали како се с круљем Милутићем не може поредити ниједан од околних владара у слави и богатству: „Многи цареви од његова рода чинише силна дела, по господи мој превазиђе свс“.

Нема сумње да је архиепископу Данилу II била сурва као и свим ташним средњовековним биографима, „достојне речима похвалити“ личности о којима пише. Али он то не чини с верским заносом, као Доментијан, ни с нецицим полетом као Теодосије. Он то врши разборито, с великим осећањем владања, ратовања, путовања, подизања задужбина, свечаних сахрана, раскошних одећа. Кад говори о политикима, он говори као човек коме није мање стало до политичких циљева и идеја него до богословских мисли у архиепископа Данила II животног активност је над писаништвом, а држатни разлог његовог моралом. Исто колико млади лативан монах који саставља житија светих, он је дворски човек који пише мемоаре.

кој сега је
благодаре
који без
без казне
сврха
Данило II

нишњина
активност
Ташански
Данило II
који описује

ниш
Сми
Ташански
Данило II

Није само т
ности наше ст
од њих је и дру
сличност, него
већ дело. Једа
књижевности м
архиепископа
учитеља, а по н
чувен, то је сам

Не зна се
примером Дани
да саставља би
цркве. Свакак
Помишља се да
рије, који је, у
метоху хиланде
позвао, око 131
и састави живи
досије и учини
српском језику.
цар Душан је
пребива код Гр
води радovima
за то, монах Д
ство стару цркв

Архиепископ
свст, изд. Б. Дани
град, 1935.